

למורה

ספרית עזר לענייני חינוך והוראה

מוקדש לזכרו של בית הספר התיכוני "תלמוד
תורה" בעיר מולדתי המבורג, שנוסד לפני 150
שנה ואשר בו זכיתי ללמוד וללמד.

ייזכרו לברכה מוריו ותלמידיו הי"ד שנפלו על
מזבח העם ומזבח המולדת.

במיוחד ייזכר תלמידי יקירי חיים אלרן-אלרי ז"ל
אשר נספה במחלה ממארת בלונדון.

יקויים בכולם: "המשכילים יזהירו כזהר הרקיע
ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד".

הרב יששכר יעקבסון

שאלות לעיון בנביאים ראשונים

מהדורה שמינית

ספרית אלינר

הרשות המשותפת לחינוך יהודי ציוני
המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה
ירושלים תשנ"ז

כל הזכויות שמורות
הודפס בדפוס האמנים, ירושלים
בהשגחת הוצאת הספרים של הסוכנות היהודית

הקדמה

מה בין נביאים ראשונים לנביאים אחרונים? האחרונים מוסרים את דבר ה', דברי מוסר ותוכחה לעם על חטאיו ודברי נחמה ויעוד לאחרית הימים. לא כן בספרי נביאים ראשונים, הם נראים לנו כ"ספרי תולדה" המספרים את קורות עמנו מראשית תקופת ההתנחלות בימי יהושע עד היום אשר גלה מארצו.

אם כן מה זכו אלה להיקרא בשם המכובד "נביאים ראשונים"? אמרו חז"ל (בבא בתרא יד:—טו.): "ומי כתבן? יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה, שמואל כתב ספרו ושופטים ורות, ירמיה כתב ספר מלכים". שואלת הגמרא: "ושמואל כתב ספרו? והכתיב 'ושמואל מת' (שמ"א כחג)? אלא דאסקיה, שגמרו) גד החוזה ונתן הנביא".

אך לא רק על שם כותביהם שהיו נביאים נקראו כך, עיון בנביאים ראשונים מראה, כי יותר משביקשו לספר את קורות עמנו באו להורות לנו את דרכי חייהם של אבותינו על אדמתם; כיצד כבש ישראל את ארצו, כיצד התהלך עם העמים סביבותיו, וכיצד היו שופטיו ומלכיו מודרכים בדבר ה' על ידי נביאיו.

המלחמות הרבות בספר יהושע מתוארות בתכלית הקיצור. רק המלחמות הראשונות ביריחו, בעי ובחמשת המלכים מתוארות בהרחבה — להראותנו את יד ה' אשר הדריכה את בני ישראל בצעדיהם הראשונים בארץ ואת הגבורות אשר עשתה להם. בהרחבה מסופר על מזבחם של בני גד ובני ראובן, אשר זעזע את השבטים שחששו מפני פרצה ראשונה בחומת האומה ובקודשיה. בהרחבה ובדיוק ניתנים גם דברי יהושע לעם לפני מותו.

ספר יהושע מספר קורות דור אחד ומנהיגו ואילו ספר שופטים מקיף תקופה הנמשכת מאות שנים. ספרי שמואל הארוכים דנים רק על שלושה אישים, על שמואל, על שאול ועל דוד. אם נעמיד זה מול זה את ההישגים הגדולים בכיבושי דוד ובבנין המלכות לעומת חייו הפרטיים, אשר עליהם סובב רוב רובו של הספר — נראה אל נכון את כוונת הספר. ספרי מלכים מספרים בקיצור את ההיסטוריה של ארבע מאות שנה בקירוב, וגם בהם תופשים מקום ניכר הסיפורים על הנביאים אליהו ואלישע. כמו חוזר נשמע הפסוק "זיתר דברי... הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי...". הכתיבה הנבואית יש לה מגמות משלה. גם בספרי נביאים ראשונים המוסרים את קורות האומה בראשיתה — בימי ההתנחלות, בשבת ישראל על אדמתו, בקוממו את בית מלכותו ובבנותו מקדשו — אנו שומעים את דבר ה' מפי נביאים שהורו והדריכו את העם ואת מנהיגיו.

מגמת הספר הזה היא לעזור ללומד להעמיק את עיונו בספרי נביאים ראשונים. השאלות המוצעות מעוררות את הלומד לראות בכתובים עניינים רבים וחשובים אשר בקריאה שטחית אין מרגישים בהם כלל, ומשתפים אותו בפתרון הבעיות (לשון ועניין) אשר עמדו בפני המפרשים.

שאבנו את השאלות מן המפרשים רש"י, רד"ק, רלב"ג, בעל המצודות, מלבי"ם ומפרשים אחרים, שספריהם אינם מצויים בידי כל אחד, כמו ר' יוסף קרא, פירוש לנביאים ראשונים הופיע בכרכים שונים של החברה לספרות יהודית בגרמניה (*). הרביתי להשתמש בהערותיו החשובות של אברבנאל ובכרך "דורות הראשונים" של ר' יצחק הלוי הודן בשאלות המקרא, (בעיקר ציטטתי אותו בספר מלכים). ניסיתי לקחת גם מן הדעות שיש בהן להעשיר את הבנתנו בתנ"ך מכל שמצאתי בעניין זה בירחונים ובספרים.

השתדלתי להביא הרבה מן הגמרא ומן המדרשים, כדי להראות למתלמד כיצד תפסו חז"ל את הבעיות שבמקרא, ומה הם הרעיונות שמצאו בפסוקים על פי דרכם. היקף השאלות ומספרן אינו שווה בכל ספר. אך הכל הוא לפי העניין לשם העמקה מיוחדת — ואם גדל החקר והעיון בספר שמואל הרי ידועה התנצלותו של אברבנאל לספר זה: "ואם הארכת בו יותר מדאי עמך הסליחה — כי הוא המעולה מכל שאר הספרים האלה אשר פירשתי" (סוף ההקדמה לספר שמואל).

יעמדו על הברכה מר יהושע בכרך ומר שמואל בורנשטיין שעזרו בעריכת הספר.

יששכר יעקבסון

תל-אביב, ראש חודש תמוז תשי"ז.

* Jahrbuch der Jüdisch-Literarischen Gesellschaft, IV, V, VII, VIII (J.J.L.G.).